

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
LXV

GÂNDURI DESPRE VITEJIE ÎN TRECUTUL ROMÂNESC

DISCURS ROSTIT LA 27 MAI
1935 ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ

DE

GENERALUL R. ROSETTI

CU RĂSPUNSUL D-LUI

A L. LAPEDATU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNEASCĂ
B-DUL ACADEMIEI 3-5

BUCUREȘTI

B. A. L.

5207

ACADEMIA ROMÂNĂ
DISCURSURI DE RECEPȚIUNE
LXV

GÂNDURI DESPRE VITEJIE ÎN TRECUTUL ROMÂNESC

DISCURS ROSTIT LA 27 MAI
1935 ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ

DE

GENERALUL R. ROSETTI

CU RĂSPUNSUL D-LUI

A. L. LAPEDATU

BCU Cluj / Centfal University Library Cluj

MONITORUL OFICIAL
ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ

DEPOZITUL GENERAL
CARTEA ROMÂNESCĂ
B-DUL ACADEMIEI 3-5

BUCUREȘTI

GÂNDURI DESPRE VITEJIE ÎN TRECUTUL ROMÂNESC.

Domnilor Colegi,

Un firesc sentiment de recunoștință îmi îndreaptă gândul către toți acei cari, direct sau indirect, prin învățămintele, prin scrierile, prin pildele cât și prin chemarea lor, au făcut cu putință solemnitatea de azi.

Străbuni, părinți, profesori, șefi, prieteni și muncitori, atât în ogorul istoriei cât și în cel al științei militare, numărul lor este legiune. Și dacă nu-i numesc pe toți, nu este din cauză că recunoștința mea către vreunul dintre ei este mai mică, ci pentrucă timpul, în care-mi este îngăduit să vă rețin atențiunea, este mărginit.

Voiu aminti două nume, numele celor doi bărbați cari mi-au îndrumat mai mult pregătirea pentru studiile de istorie militară. Aceste studii, apreciate favorabil de Domniile-Voastre, mă asociază azi (precum a spus-o acum câțiva ani, într'o solemnitate asemenea, acela care a fost până mai dăunăzi nestorul nostru) « la lucrarea comună, la împlinirea înaltelor datorii morale, pentru care ne aflăm aci, în sânul acestei instituțiuni culturale, cea mai înaltă a neamului nostru ». N'am altă năzuință decât să iau parte vrednică la această lucrare în comun.

Cea dintâi și cea mai puternică influență a fost aceea a Tatei. Din felul său de a concepe vieța și de a fi, am învățat că, mai ales în scrierea istoriei, îndeletnicirea sa precumpănitore timp de patruzeci de ani, adevărul, adevărul așa cum îl vezi sincer, trebuiește arătat, oricât ai lovi printr'aceasta în ideile admise, în prejudecăți, în interese de clasă ori în legături de rudenie sau de prietenie.

Dar, în afară de acest învățământ, mai mult de ordin etic, studiile sale istorice mi-au învederat că explicarea faptelor trecutului se găsește în cunoașterea vieții de toate zilele și în aceea a legăturilor dintre om și glie, izvorâte pe urma nevoiei de a îndeplini cererile trupului (hrană, îmbrăcăminte, adăpost). Studiind relațiile, la Români, dintre glie și om și dintre om și om, ca urmare a folosinței gliei, studiind pământul, care este temelia vieții, a deschis o brazdă nouă în istoria noastră. Legăturile Românului de glia pe care o rodește, lămuresc temeiurile pentru care a apărut-o veacuri de-a-rândul, cum lămuresc și chipul de făptuire a luptei ce a dus și felul de alcătuire ostășească a neamului.

La aceste deschideri de orizonturi istorice și sociale, s'au adăugat, atunci când urmam cursurile Școlii Superioare de Războiu, învățământul și mai ales orientarea dată de omul dintr'o bucată care a fost locotenent-colonel Dumitru Antonescu. Întreg, în înțelesul deplin al acestui cuvânt, cu defectele de intoleranță și de intransigență ale unui asemenea om, dar și cu calitățile lui intelectuale și de inimă; ființă neînfricată, de-a-pururi dreaptă și cinstită, căutând veșnic adevărul. Căutarea acestui adevăr, a adevărului absolut în privința faptelor militare ale trecutului și ale învățămintelor de tras din ele, prin formare de convingeri întemeiate și personale și căpătarea de metode proprii pentru cercetări istorice și strategice, au fost țelurile urmărite de Antonescu, în discuțiile sale cu noi.

* * *

Prin arătarea îndrumării ce dătoresc mai ales acestor doi bărbați, arătare de care nu puteam să mă lipsesc, am întârziat îndeplinirea datoriei de pietate față de acela pe care am fost chemat să-l înlocuiesc în mijlocul Domniilor-Voastre. O voi îndeplini acum.

Mihai C. Sutz, era, după scrisoarea unei persoane care l-a cunoscut mulți ani de aproape, « de un caracter vesel și foarte comunicativ. Ii plăcea să vorbească de lucrurile care-l interesau: arheologie, vânătoare, călătorii, și-și povestea amintirile și întâmplările cu farmec și cu duh. Nu era impulsiv. Făptuirea

era întemeiată la dânsul pe judecată. Era tenace și stăruitor în tot ce întreprindea. Darnic, dar nu risipitor, nu pregeta a da atunci când știa că putea fi folositor sau putea îndatora. Erta lesne și nu păstra ură... Inzestrat cu o vie deșteptăciune și având un caracter nobil, ce a putut fi apreciat de toți acei cari l-au cunoscut de aproape și cari au lucrat cu dânsul... In ceea ce privește părerile religioase, era voltaire-ian. Ca păreri politice era conservator, fără a fi retrograd. Era partizan al evoluțiunii raționale și socotită a Statelor, considerând sgu-
duirile violente ca primejdioase și zadarnic distrugătoare ».

Insușirilor înăscute, au venit să se adauge tot ce poate da o îngrijită cultură clasică, metodele științifice de lucru dobândite în Școala Centrală de Arte și Manufacturi din Paris, precum și numeroase călătorii. Cunoscând bine limbile latină, greacă veche, engleză și franceză, cetea tot ce era de seamă ca scrieri literare și științifice și dobândise o vastă cultură nu numai arheologică și numismatică, dar și artistică, ce-l apropiase și mai mult de acei oameni posedând cunoștințe enciclopedice cu cari era înrudit și între cari a trăit: generalul N. Mavros, D. A. Sturdza, P. P. Carp și doctorul I. Cantacuzino. Dintre aceștia generalul Mavros, un adânc cunoscător, un mare admirator al literaturii antice și un pasionat colecționar și D. A. Sturza, care a asociat pe Sutzu, după moartea lui Mavros, pentru păstrarea și îngrijirea colecției acestuia (partea numismatică a ajuns, ulterior, în urma stăruințelor lui Sutzu, în posesiunea Academiei), avură o deosebită influență asupra îndrumării tânărului inginer spre numismatică.

În sfârșit, un alt factor a influențat opera lui M. C. Sutzu și anume acela că a putut să se devoteze cu totul ei, căci, precum a spus d-l A. Lapedatu, « în deosebire de cei mai mulți din contemporanii săi, ieșiți din același mediu social, cari s'au devotat vieții publice a Statului, d-l Mihail Sutzu s'a consacrat vieții culturale a neamului », neocupând decât relativ puțin timp funcțiuni publice, ca acelea de inginer în serviciul Statului, de director, în două rânduri, al poștelor și telegrafelor, consilier la Inalta Curte de Conturi, director și guvernator al Băncii Naționale, în care funcțiuni s'a arătat un administrator destoinic și a avut o activitate rodnică.

Atras prin fire, prin cultură, prin acei cu cari trăia și prin farmecul monumentelor epigrafice și sculpturale, cucerit curând de știința numismatică, Mihail Sutz a studiat, cu mare osârdie, textele scriitorilor greci și romani, care vorbesc despre monetele vechi. Dar, deși ocupat mai cu seamă de studiul monetelor, primele sale lucrări publicate sunt relative la monumentele arheologice ale Dobrogei, el fiind întâiul dintre învățații noștri care a cunoscut și studiat Trofeul dela Adam-Clisi.

Studiile sale numismatice, începute cu mulți ani înainte, sunt date întâi la iveală în anul 1883, primul fiind un articol asupra sistemelor monetare ale Asiei Mici și ale Greciei, în care arată că, înainte de invențiunea monetei, lumea s'a servit, pentru înlesnirea schimburilor, de bucăți de metal de greutate fixă, ceea ce ar fi dovedit, după părerea sa, o relațiune obligatorie între prima monetă și unitatea de greutate.

Cercetând câteva tezaure vechi și căutând relațiile de greutate și de valoare dintre diferitele piese, Sutz ajunge, în studiul său metrologic asupra unităților ponderale primitive (1885), la concluzia că: toate pondurile monetare și comerciale ale Asiei, Egiptului și Greciei derivă dintr'un același pond primordial, *outen*-ul egiptean și că bronzul cântărit a fost prima monetă a Asiei, ca și a Egiptului și a Italiei. Asupra celeilalte concluzii, din același studiu, cum că sistemul de numărare decimal a precedat în Asia pe cel duodecimal, era să revină ulterior.

Curiozitatea științifică și dorința de a-și verifica ideile largesc mereu câmpul cercetărilor sale, întinzându-le întâi asupra monetelor Italiei antice, ducându-l la constatarea că metrologia italiană, ca și cea orientală, avea o bază duodecimală și că monetele de bronz romane reprezentau, toate, valori reale, adică valorau greutatea metalului lor, pe când, cu timpul, monetele de aur și de argint au ajuns să fie monete fiduciare.

Studiul ulterior al altor sisteme monetare, macedonene și egiptene (1893) îl duce la o comparație între diferitele ponderi antice (1895). Din această comparație reiese că toate pondurile greco-asiatice mai importante sunt în relații directe cu cele mai de seamă monete antice, că toate talanturile (monetele) sunt multiple de *duzini* de *outen*-i egipteni. Sutz se întreabă:

« însemnatele aceste relații pot fi ele efectul unei întâmplări? Nu s'ar putea crede, căci ponderea generatoare care iese astfel la iveală este în același timp cea mai veche unitate de greutate pe care o cunoaștem; ea este unitatea ponderală a poporului inițiator al întregii civilizațiuni a Orientului și a Greciei; o asemenea pondere generatoare, dacă există, nu poate a priori fi decât egiptiană ».

Lucrări următoare asupra diferite sisteme de ponduri (Tomis 1896 și 1900), asupra monetelor imperiale romane (1899), asupra minei dela Perinthus (1905), precum și diferite dări de seamă și critice ale unor scrieri numismatice, arată că ideile lui Sutzu evoluau. Ele se lărgise și se precisase, atât în ceea ce privește relațiile dintre ponduri și monete, cât asupra valorii efective ale monetelor de bronz romane, părere ce nu era primită de Mommsen, dar care începea a fi admisă de alți savanți.

În 1909, anul alegerii sale ca membru al Academiei noastre, dă la iveală studiul asupra originelor asiro-chaldeene ale greutăților romane, în care dovedește că: 1. La Chaldeenii expresiile *a cântări* și *a socoti* erau sinonime; 2. Asiro-Chaldeenii aveau ca bază a sistemelor lor de greutate, grăuntele (boaba) de grâu; 3. Sistemul lor ponderal consista din multipli duodecimali și sexagesimali ai grăuntelui; 4. Atât pondul asirian cât și libra romană cântăreau $6912 (12 \times 12 \times 12 \times 4)$ grăunți; pondurile egiptiene fiind și ele multiple de grăunți.

Prin rezultatele la care ajunsese, Sutzu a dovedit că sistemele noastre monetare și ponderale vechi nu aveau ca temelie bunul plac sau întâmplarea, ci că erau întemeiate pe un ce de valoare și greutate aproape constantă: grăuntele de grâu. Temelia era deci socotită. Ea era științifică, concluzie ce nu poate să ne mire cunoscând desvoltarea la care ajunsese spiritul științific al Asiro-Chaldeenilor și care lămurește și temeiul pentru care sistemele lor ponderale și monetare au fost adoptate, adaptându-le la obiceiurile și posibilitățile locale, de marile civilizațiuni mediterane.

Lucrările sale ulterioare, și acestea sunt numeroase, nu sunt, în majoritatea lor, decât verificări, desvoltări, sistematizări și repetări ale rezultatelor la care ajunsese.

Autoritatea ce-și câștigase Sutzu, în lumea științifică, a făcut ca Institutul Franței să-i încredințeze (1911), studiul monumentelor ponderale dela Susa descoperite de misiunea J. de Morgan.

Ajungerea la un rezultat, acceptat încetul cu încetul de lumea științifică ca definitiv, nu a făcut ca Sutzu să înceteze de a lucra. Deși devenit aproape orb, ceea ce ar fi putut întrerupe cercetările sale cum l-a lipsit de principala sa distracție, vânătoarea, el nu s'a desnădăjduit, nu s'a plâns vreodată (era prea mândru spre a o face), ci, recurgând la ajutorul colegului nostru C. Moisiș, părtaș la cele din urmă ale sale lucrări, și-a urmat munca, dând la iveală noi studii. Dintre lucrările sale din urmă sunt de semnalat acelea asupra pondurilor din orașele pontice (1913—1915), asupra monetelor regilor sciți din Dobrogea (1916), asupra contribuției numismatice la istoria României dunărene (1916) și comunicarea sa asupra Cultului Cibelei, făcută în ședința Academiei dela 3 Iunie 1932, adică la vârsta de 91 ani.

Inzestrat cu însușiri alese, predecesorul meu în mijlocul Domniilor-Voastre, la care constatăm o fericită îmbinare a culturii clasice cu metode științifice de lucru, lasă în urma sa o operă admirabilă ca unitate, operă prin care a deschis brazde noi în ogorul unei ramure mai vechi a cunoștințelor omenești. Și-a creat astfel un loc de netăgăduit în istoria culturii omenești și a mărit locul ocupat de știința românească în această istorie.

Cinstită fie-i amintirea!

* * *

Ajung acum la ultima parte a cuvântării mele, în care-mi propun să lămuresc ce se înțelege prin cuvântul *vitejie* și să arăt cum s'au înfățișat, la noi, de-a-lungul veacurilor, faptele de vitejie.

În ceea ce privește înțelesul cuvântului *vitejie*, găsim în cronică, expresiile: « făcea vitejii la oști », « vitejia Moldovenilor, carii era gata au să moară au să isbândească »; pe steagul lui Eremia Movilă, aflat azi la Dresda, stă scris: « vitejia dreptă să biruiască »; în doine se vorbește de: « codrul cu

veselie și cu dalbă vitejie » și: « te las naibei sărăcie și mă duc la vitejie », iar în poezia modernă: « să ieșim la vitejie », și: « Mihai! frate de arme cu dalba vitejie » și încă:

« Am cântat în tinerețe strămoșeasca vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie ».

Aceste câteva citații arată ce mare este, în limba română, sfera noțiunii exprimată prin cuvântul *vitejie*, pentru că ea cuprinde tot ceea ce se exprimă, în limba franceză, prin cuvintele: *bravoure*, *héroïsme*, *vailance*, *prouesse*, *exploit*, iar în limba germană prin: *Tapferkeit*, *Heldenmut*, *Heldenmuttum*, *Heldenmuttat*.

Cuvântul *viteaz*, care în înțelesul său obișnuit se traduce prin *brave* și prin *Held*, mai are în limba românească și un alt înțeles, ne mai folosit azi, acela de oștean de curte și acesta este înțelesul lui în documente și cronice, când se vorbește de « Ianăș viteazul » sau se arată că « pre mulți viteji i-au prins vii » sau « Ștefan Voivod (cel Mare) făcu atunci mare ospăț mitropoliților și vitejilor săi și tuturor boierilor de la mare până la mic » sau în sfârșit « și mulți viteji făcu atunci ».

Limba română folosea și folosește, dar mai puțin, verbul *a viteji*, verb ce nu există în alte graiuri, ca de pildă cele englez, francez sau german. Spre pildă stă scris: « carele vitejesc împotriva sufletului » sau « acela să vie cu mine 'n frăție ca să vitejiască ». Vitejia a avut deci, în trecut, pe lângă înțelesul său de azi, care adeseori se mărginește la înțelesul mai restrâns al neologismului bravură, și alte înțelesuri. Înțelesul său a evoluat, lucru firesc și dovadă că reprezintă o noțiune vie.

Dar nu a evoluat numai înțelesul cuvântului, ci a evoluat și chipul de îndeplinire a faptelor de vitejie. Și de această preschimbare a vitejiei ne convinge o privire în trecutul depărtat și în cel apropiat. Spre a înțelege mai bine însă înfățișările care ni le prezintă istoria în această privință, trebuie să ne reamintim că vitejia nu este un ce firesc ființei omenești. Aceasta ține la vieață și instinctul său primordial este de a o apăra. Ceea ce este instinctul firesc al omenirii este frica, pe când vitejia este un ce dobândit și de aceea și atât de slăvită.

Ce știm despre fapte vitejești în trecutul nostru?

Pentru îndepărtatul trecut întunecat, rămășițele fiarelor sălbatice conlocuitoare cu cele mai vechi ființe omenești din cuprinsul României de azi, ne fac să întrezărim, prin negura vremurilor, nenumărate drame petrecute atunci când omul, slab înarmat, a trebuit să facă față acelor fiare. Faptele de îndrăzneală și de sacrificiu făceau parte atunci din viața de toate zilele; ele erau făptuite mai mult sub imboldul instinctului de conservare decât erau un ce judecat sau voit.

Când omul se lupta contra altor oameni, faptele de vitejie îi aduceau foloase, prin prestigiul ce-i dădeau atât față de ceilalți bărbați cât, mai ales, față de femei. Interesul social ca și chipul cum se dădea lupta atunci — trebuia a învinge, pentru că a fi învins însemna a fi măcelărit, schilodit sau, în cazul cel mai prielnic, a fi transformat în sclav, adică în vită de muncă — cereau ca bărbații să fie luptători dârzi până la eroism, altmintrelea atât individul cât și grupul erau amenințați cu peire. De aci a rezultat acea proslăvire a vitejiei care alcătuiește temeiul marilor poeme eroice rămase la alte popoare, în vechile literaturi, iar la noi fără urme scrise.

Trecând la începuturile vieții istorice, scriitori vechi începând cu Herodot, precum și monumente ca coloana lui Traian și altele, ne arată pe locuitorii părților noastre făptuitori nu numai de acte de vitejie individuală, ci alcătuind și colectivități viteze. În ciocnirile supreme, care au dus la cucerirea Daciei de către Romani, la organizarea temeinică, la hotărîrea și la vitejia de sânge rece a celor din urmă, Dacii au opus o hotărîre tot atât de dârză și multă vitejie cu darnică jertfire de vieți, nevoită este adevărat, de lupta pe viață și pe moarte ce o duceau, dar desvoltată și prin credința dacică în nemurire.

Cucerirea romană și pacea ce a urmat nu au făcut să înceteze prilejurile pentru fapte de vitejie. Răscoalele locale, apărarea față de incursiile barbarilor, vânătoarea, au prilejuit fapte de vitejie, precum asemeni fapte nu au fost străine Dacilor cari au slujit, pe alte meleaguri, sub acvilele romane.

Perioada însă în care au fost cele mai multe prilejuri de vitejie și în care, de sigur, s'au făcut mai multe acte vitejești a fost aceea a mileniului ce s'a scurs dela evacuarea Daciei de către legiunile romane și până la întemeierea principatelor. Se poate spune că locuitorii de atunci ai României de azi au trăit în stare de permanentă vitejie și că mulțumită numai acestei neostoite vitejii au putut dăinui firele urzelii poporului nostru, fire care ne-au transmis limba și conștiința romanității noastre. Dacă nu sunt documente care să fi înregistrat acele fapte, tot ce ne-a fost transmis prin tradiție, prin legende, prin ceea ce au însemnat, ici și colo, câțiva scriitori străini, ne îndrituește să facem această afirmare.

Trăind în mici comunități împrăștiate la adăpostul văgăunelor munților, prin păduri și mlaștine, acești strămoși erau expuși la neîncetate atacuri de cete prădalnice sau la acele a întregi popoare în căutare de noi locuri de hrană și de traiu. Vestirea din vreme a acestor atacuri cerea o necurmată iscodire — în-deletnicire întemeiată pe îndrăzneală, pe sânge rece și dând loc la fapte de vitejie — și o tot atât de neîncetată pază. Iar, când venea la luptă, numai prin fapte de iscusință și de vitejie puteau acele mici comunități să-și apere ființa.

Și, pe acele vremi de grea urgie, ca și în cele precedente, vitejia nu era apanajul bărbaților în puterea vârstei, ci a tuturor. Flăcăiandri păzind vitele în preajma satelor, femei având grija căminului, a pruncilor și a cinstei lor, moșnegi, toți erau siliți să făptuiască vitejește. Vitejia era astfel atunci o condiție a vieții, sub pedeapsa nimicirii. Nevoia ei era atât de inerentă încât, de sigur, ea nu era pe atât de proslăvită pe cât era de hulită sau chiar pedepsită lipsa ei.

Că acei locuitori ai pământului românesc au făptuit vitejește dovedesc multe fapte dar, mai ales, două: existența, arătată la izvoarele vremii, de Români (Valahi), existență care nu se poate datora decât rezistenței ce au opus aceștia, deși au fost mereu în bătaia tuturor furtunelor, și găsirea, dela început, în capul lor, de căpetenii ostășești, ceea ce implică îndeplinirea de fapte de vitejie, recrutarea de asemeni căpetenii nefăcându-se, pe acele vremuri, decât pe baza făptuirii lor.

O dovadă că nevoia și dorul de îndepliniri vitejești nu au lipsit Românilor este faptul că-i găsim luptând pe câmpuri de luptă depărtate, cum au fost: alături de Cumani pe Oka, în 1147, în contra Bizantinilor în Balcani, în 1187 și 1188, cu Tătarii contra Rușilor pe Kalka, în 1224, în oștirile regelui unguresc, în Boemia, în 1260, etc.

* * *

Dacă faptele nu au fost mai numeroase, dovezile de îndepliniri viteze individuale și colective, se înmulțesc dela întemeierea principatelor încoace. În documente, în cronică, în scrieri de ale străinilor, găsim repetate mențiuni despre asemeni fapte și nu numai în principate ci și în afara granițelor lor, de pildă aceea a tatălui lui Ioan Huniade, înobilat pentru fapte de vitejie.

Cercetarea mai de aproape a celor făptuite, precum și chipul cum se scrie despre ele, ne arată că felul de a privi vitejia și de a o făptui se deosebea mult la ai noștri de acel al vecinilor. În Apusul Europei, ca și la Poloni și la Unguri, vitejia era socotită ca un apanaj al nobilimii, care căuta a îndeplini asemeni fapte din dor de glorie, din neocupare, cu inima ușoară și cu cât mai multe zorzoane. La Musulmani faptele de vitejie izvorau atât din plăcerea luptei cât și din făgăduința raiului pentru credinciosul căzut în luptă.

Nu așa era văzută și prețuită vitejia la Români. Aceasta era slăvită și nu se poate apăsa de ajuns asupra nevoii ce era ca să fie slăvită de domni, de biserică și de toți acei cari dețineau bunuri. Slăvirea însă arată o nuanțare, căci nu găsim o slăvire a vitejiei pentru vitejie, nu avem nicio urmă de ceva asemănător cu *chansons de geste*. Atunci când vreau să aducă o slavă deosebită, vechii noștri cronicari spun: «La lucru de răsboiu meșter, unde era nevoie însuși se vâra, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpțeze și pentru aceia rar răsboiu de nu biruia și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-se căzut jos, se ridica deasupra biruitorilor» și iarăși: «și dând răsboiu vitejaște, Martie 7, nu mai puțin de vitejia Moldovenilor, carii erau gata au să moară au să isbândească decât de meștersugul lui Ștefan Vodă, Radu Vodă pierdu răsboiul».

Chipul acesta de a atribui o valoare precumpănitoare vitejiei socotite, chibzuite, se potrivea de altfel cu chipul de a se război, chemând codrul, prăpastia, mlaștina întru întărirea puterilor oștilor pământene și cu chipul cum acestea se înfățișau în luptă. Cuminiți și socotiți, apărătorii glii strămoșești alcătuiau o oaste « întunecoasă la vedere » dar părănd una cu codrul și cu glia. Strălucirea armurilor, înzorzonarea lor cu panglici și cu ștofe de colori bătând barbar la ochi, nu se potriveau nici cu sărăcia, nici cu simțul estetic și nici cu cuminenția socotită a Românului.

Antinomia ce exista între aceste două soiuri de a privi și făptui vitejia este învederată mai apriat de acel desăvârșit pricepător al firii și simțirii românești, care a fost Eminescu, când pune pe Mircea să zică sultanului Baiazid:

Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val vârtej
 Oștile leite 'n zale de 'mpărați și de viteji?
 Tu te lauzi că Apusul înainte' ți s'a pus?
 Ce-i mâna pe ei în luptă, ce-a voit acel Apus?
 Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
 A credinței biruință căta orice cavaler.
 Eu? îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul!
 Și deaceea tot ce mișcă 'n țara asta, râul, ramul,
 'Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este;
 Dușmănit vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.

Și cine alt a înfățișat mai desăvârșit această vitejie, decât bărbatul întreg, înzestrat cu prisosință de fire, gospodarul vrednic, iscusit în negocieri diplomatice, meșter în ale războiului, viteaz necruțător de sângele său, dar de-a-pururea socotit, care a fost Ștefan, în adevăr Cel Mare, întruchiparea cea mai desăvârșită a firii românești din acea a doua jumătate a veacului al XV-lea, când Românimea a alcătuit, după afirmarea unui istoric englez, zăgazul care a țintuit locul înaintarea musulmană.

Și acest fel de a pricepe vitejia și de a o făptui a fost nu numai al lui Ștefan, ci a fost și al boierilor săi, cari, ca la Războeni, după plastica expresie a d-lui Iorga, se închină frumos

înaintea morții și o primiră în față. El a mai fost și al țăranilor, nu numai ai lui Ștefan « în luptă tot în luptă de patruzeci de ani », ci a tuturor acelor cari din vremi străvechi și până la sfârșitul veacului al XV-lea, făcură acele minuni de vitejie care le îngăduiră, în adevăr, să-și apere « sărăcia și nevoile și neamul ».

Și această constatare a unității chipului de a înțelege și de a făptui vitejia este încă un sprijin pentru părerea că, până la sfârșitul veacului al XV-lea, nu se produsese, în societățile românești, o diferențiere pronunțată între clasele sociale. Întreaga societate forma un tot armonios, ai cărui membri, simțind și făptuind la fel, se socoteau deopotrivă legați de îndatoririle către glie și neam, deopotrivă de îndrituiți la foloase; solidaritate a cărei existență au vădit-o, mai ales evenimentele din tragica vară a anului 1476, în Moldova.

Transformările ce le-au adus veacul al XVI-lea și cele următoare, schimbând raporturile dintre locuitori și glie și dintre muncitorii de pământ și acei cari, din ce în ce mai mult, se credeau proprietari deplin ai solului, au adus sărăcirea țăranimii și au micșorat interesul ei pentru apărarea obștei. Clasa stăpânitoare, pe de altă parte, având, din ce în ce mai multă nevoie de brațe de muncă, s'a împotrivit înarmării muncitorului de pământ, masa mare a luptătorilor din trecut, și a făcut tot ce i-a fost în putință spre a lega muncitorul de glia pe care o rodea.

Puternic influențată de spiritul « cavaleresc » (în înțelesul medieval al cuvântului) al nobilimii polone și maghiare, cu care avea tot mai multe legături și ale căror școli mulți din fiii ei începeau a le frecventa, impresionată de romanele de vitejie ca Alexandria și altele, care circulau atunci, boierimea română a început și ea să înțeleagă vitejia în înțelesul occidental-medieval al lui. Și o manifestare a acestei noi stări de spirit este pomenirea în cronică, dela mijlocul veacului al XVI-lea înainte, de « halce », identice cu « tournois » din Occident. O alta este cutreierarea de către fiii de boieri a diferite țări străine și participarea la războaie în locuri depărtate.

Mulți fost-au acei, a căror amintire ni să păstrează, făptuitori de fapte de vitejie, dar acela care a întruchipat mai puternic

vitejia, în înțelesul său mai nou, a fost de sigur Mihai-Vodă Viteazul. Cu un dispreț al primejdiei și al morții mai presus de orice laudă, dar nu totdeauna socotit, parcă umblând chiar după una și după cealaltă, în nenumărate lupte — și de mai multe ori în aceeași luptă — acel prin care s'a îndeplinit întâia dată unirea Românilor, a făcutu-i vâjnice fapte de vitejie, fapte încununându-l cu o aureolă care nici până azi nu a pierdut nimic din strălucirea ei.

Această schimbare în chipul de a se înțelege vitejia, de către boierime, accentuată încă după intrarea în rândurile ei a familiilor străine de neam, s'a desăvârșit în decursul vremii. În veacul al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea găsim boieri, duși de gustul făptuirii războinice, luptând sub steaguri străine, în afară și în lăuntru granițelor țării. De pildă hatmanul Răducanu Roset, călăreț de frunte, dibaci mânuitor al săbiei și trăgător fără greș cu pistolul, care a luptat, pe rând, cu Austriacii și Rușii contra Turcilor la Focșani și la Mărtinești, cu Turcii contra lui Pasvantoglu la Vidin, cu Rușii contra Turcilor la Ismail, unde fu rănit și vitejia-i îi aduse Crucea Sfântului Gheorghe, de soldat.

Literatura occidentală și, mai ales, cea romantică, trecerea prin școlile din Apus, întăriră și mai mult, la clasele culte, acest chip de a privi făptuirea vitejiei, o răspândi și făcu să fie făptuită până în zilele noastre de unii ca bătrânul boier Gheorghe Donici, angajat ca voluntar la vârsta de 68 ani și găsind moarte de viteaz în năvala eroică asupra tunurilor vrăjmașe la Robănești (1916).

* * *

Țăranul nostru, ca și cel din alte țări, nu putea să facă un joc sau, cum s'ar spune azi, un sport din vitejie. Cei dintr'ânșii cărora vânătoarea, apărarea de hoți și luptele ce aveau să le deie contra incursiilor vecinilor nu astâmpărau dorul de făptuire primejdioase și mai ales acei al căror caracter mai dârz nu se putea supune împilărilor de acasă, se tocmeau în steagurile de lefegii ai țării sau sub steaguri străine. Acestea din urmă îi duseră pe meleaguri depărtate, unde, fie că luptau sub steaguri

polone fie că luptau sub steaguri rusești și suedeze, au purtat cu cinste numele de Români.

Nu puțini dintre țărani apucau însă o altă cale, bine văzută atunci de locuitorii dela țară, aceea a haiduciei. În haiduci poporul vedea, și vedea din ce în ce mai mult cu trecerea vremii, pe reprezentanții revoltei contra obijduitorilor, pe făptuitorii de fapte de îndrăzneală, de îndemânare și uneori pe dreptate. Faptele lor, adesea sângeroase, erau socotite drept fapte de vitejie. De ele și de slăvirea lor este plină literatura noastră populară, care ne înfățișează astfel încă o nuanță a noțiunii de vitejie. Această nuanță, vădind diferențierea în concepție, aruncă lumină și asupra lipsei de solidaritate dintre boierime și țărănime, care a culminat în veacul al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea.

Neparticiparea în masă la războaie, nu a făcut însă ca țărănimea română, de pe toate meleagurile locuite de dânsa, să fi devenit neputincioasă pentru îndepliniri de vitejie pe câmpul de luptă. Dovada ne-o dau atât faptele acelor răsculați, având în frunte pe Horia, pe Cloșca și pe Crișan și a celor ai căror căpetenii au fost Avram Iancu și soții lui, mase nearmate îndestulător, în mijlocul cărora nu pregetau a lua parte și femeile ca la Fântânele de pildă, cât și unitățile formate din Români. Luptând, fie sub steag străin ca grănicerii năsăudeni la Arcole și pandurii lui Tudor Vladimirescu și a altor căpetenii, în luptele dela începutul secolului al XIX-lea din Oltenia, fie sub steag propriu, ca sentinela din Dealul Spirii, care uitată de ai noștri, în ziua de 13 Septembrie 1848, deși era nemâncat de 24 de ore, și deși cazarma fusese ocupată de Turci, a refuzat să-și părăsească postul la somațiile acestora și a fost omorât de dâșii, și ca ostașii cari prin vitejia cu care au luptat la Grivița, la Rahova și la Smârdan, în 1877—1878, au acoperit cu cinste numele de Român. Dar, și în aceste sângeroase dovezi de vrednicie, cercetarea nu ne arată decât vitejie chibzuită, vitejia oamenilor cunoscând primejdia la care se expun și totuși o înfruntă. Nu cunoșteau ei, de pildă, acei cari luptau cu Avram Iancu, în Munții Apuseni, primejdia ce era de a înfrunta trupele ungurești mai bine înarmate și totuși nu numai că le-au atacat, dar au reînoit atacurile lor? Nu au văzut oare

dorobanții și vânătorii noștri moartea pe care o semănau, în rândurile lor, focurile turcești și totuși au atacat și reatacat redutele dela Grivița, în zilele de 27 August, 30 August, 6 Septemvrie și 7 Octomvrie și le-au reatacat de câte două și trei ori în aceeași zi? Se putea arăta oare mai bine că în concepția poporului român rămăsese adânc tipărit chipul strămoșesc de a privi vitejia și de a o făptui?

În sfârșit am fost cu toții martori la faptele de vitejie ale ostașilor români în decursul marelui războiu din care a ieșit întregirea neamului, fapte în deobște cunoscute și recunoscute de lumea întreagă.

* * *

În fața tuturor faptelor de vitejie de până azi, cunoscute și necunoscute — și cât de multe sunt acestea din urmă — ne închinăm cu adâncă smerenie dar și cu o bine întemeiată mândrie, căci vedem că vitejia românească nu este nesocotită, nu izvorăște din porniri nechibzuite, ci este socotită, arătând izbânda judecății și voinței asupra slăbiciunilor trupului.

Prin fapte de vitejie socotită și-a păstrat Românimea ființarea ei. De îndrumarea energiilor sufletești spre asemenea fapte este nevoie, în stările de astăzi, pentru ca poporul român să dăinuiască, pentru ca să nu fie numai una din strajele, la adăpostul cărora, alte popoare să poată purta făclia civilizației, ci să ia și el parte la purtarea acestei făclii, cu atât mai mult cu cât face parte din ginta latină care:

...poartă 'n frunte o stea divină
 Lucind prin timpii seculari.
 Menirea ei tot înainte
 Măreț îndreaptă pașii săi,
 Ea merge 'n capul altor ginte
 Vărsând lumina 'n urma ei.

RĂSPUNSUL D-LUI ALEX. LAPEDATU

Domnule Coleg,

Îți faci intrarea în Academia Română cu o disertație din lumea preocupărilor d-tale de oștean și de istoric al vieții militare la Români. E firesc aceasta pentru cineva, care, ca și d-ta, a studiat așa de temeinic și cunoaște așa de bine mijloacele de luptă și chipul de înfăptuire al războaielor strămoșilor noștri, dela cele mai îndepărtate epoce preistorice până la cele mai apropiate vremuri ale noastre și pentru cineva, care, ca și d-ta, știe că unul din elementele decisive, sub raport mai ales moral, al acestor războaie a fost tocmai vitejia de care ne-ai vorbit.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vitejia aceasta, atât ca noțiune în sine, cât și ca evoluție semantică, a trebuit să fie deci obiectul preocupării d-tale constante în cadrul studiilor cărora te-ai dedicat. De aci subiectul cuvântării ce ne-ai rostit: *Gânduri despre vitejie în trecutul românesc*, și pe care le-ai rânduit și ni le-ai prezentat, clar și metodic, ca tot ceea ce gândești și lucrezi d-ta, ca să ne dovedești cum și ce fel a evoluat, mai întâiu, sensul noțiunii în sine și cum și ce fel a evoluat, apoi, acest sens în legătură nu numai cu schimbarea chipului de înfăptuire al războaielor la Români, ci și cu modificarea structurii sociale la ei.

În această succintă și esențială expunere ai stabilit, ce privește trecutul fostelor Principate române, două epoce, în care vitejia își are un sens cu totul deosebit: epoca din întâiele secole ale Principatelor, când neamul nu era încă deplin stratificat în clasele sociale de mai apoi și când deci războiul avea un caracter național, iar vitejia era o manifestațiune colectivă a tuturor celor interesați în apărarea patriei și epoca celor din

urmă secole ale acestor Principate, când, diferențiată în clase sociale, cu interese opuse și uneori chiar vrășmașe, națiunea n'a mai luptat împreună împotriva dușmanului cutropitor și când războiul a rămas pe seama boierimei, iar vitejia o manifestațiune individuală a celor ce-o alcătuiau.

Și ca să illustrezi, concret, sensul deosebit, pe care vitejia l-a avut în aceste două epoce ale trecutului nostru, ai dat ca figuri reprezentative pe Ștefan cel Mare și pe Mihai Viteazul, pe cei doi mari și glorioși războinici ai neamului. Da, cel dintâiu, Ștefan, a fost așa cum ni-l prezinți d-ta: un neîntrecut strateg și tactician și, prin fapta sa, totdeauna socotită, o strălucită pildă de vitejie pentru toți ai săi. Cel de al doilea însă, Mihai, a fost, după părerea mea, ceva mai mult decât ni-l înfățișezi d-ta.

Evident; în actele sale de bravură, a pus, cum e și firesc, un însemnat coeficient de risc personal, ca orice oștean cu suflet eroic. Dar, în judecata și voința sa, aceste acte de bravură, a căror faimă a făcut ocolul lumii creștine, n'au fost și n'au putut fi numai acțiuni vitejești, necalculate și nescontate ce privește urmările. Ca diplomat, Mihai n'a stat, de sigur, la înălțimea geniului său militar și eroismului său personal. Temperamentul l-a dus adesea la acte și fapte de natură a zădărnici socotelile cele mai precise și prevederile cele mai juste. Ca om de războiu a fost însă un geniu, un mare geniu militar.

Căci numai din examinarea atentă a condițiilor în care s'au dat și s'au purtat luptele sale, ne putem da lesne seama că ele se razimă pe o genială intuiție războinică. În adevăr, toate acțiunile sale militare ne apar determinate de această genială intuiție. În situațiile cele mai dificile și nefavorabile chiar și anume în luptele, grele și disproporționate, de pe valea Teleajenului, cu Polonia, ea n'a lipsit. Căci nimic nu se prezintă în aceste lupte necalculat. Nici locul de bătaie. Nici așezarea trupelor. Nici desfășurarea și conducerea acțiunii!

Cu atât mai mult dar aceasta în luptele pregătite, de ofensivă, cum au fost, cele pentru liberarea Dunării de Turci, dela Călugăreni, dela Șelimber, pentru cucerirea Moldovei și dela Gurăslău! Totul se dovedește a fi fost socotit, chibzuit. Evident deci că și intervenția sa personală în aceste lupte a trebuit să

fie la fel. Dovadă că întotdeauna ea și-a produs efectul. Și dovadă atributul de Viteazul pe care contemporanii nu i l-au putut da și posteritatea nu i l-a putut păstra decât în acest sens și înțeles — de bravură personală, calculată și scontată în efectele sale.

Aceasta este singura lămurire ce mi-am îngăduit să aduc disertației d-tale, care dă, cum am spus, într'o formă concisă, dar completă, o expunere clară și interesantă asupra gândurilor ce au trebuit să se găsească neconținut în linia preocupărilor d-tale istorice și militare și pe care deci nimeni altul mai bine decât d-ta nu le-ar fi putut prezenta acestei onorabile societăți academice.

O altă parte a cuvântării d-tale este consacrată, așa cum cere regulamentul și impune tradiția instituțiunii noastre, predecessorului în scaunul pe care-l ocupi în această incintă — lui M. C. Sutz.

Elogiindu-i activitatea științifică, într'un domeniu de cercetări așa de specializat, că puțini, foarte puțini învățați s'au încumetat să-l abordeze, constăți, cu drept cuvânt, d-le coleg, că această activitate științifică constituie azi un patrimoniu al culturii generale, umane, pe care l-a adus acestei culturi, ca aport românesc, marele numismat ce a fost M. C. Sutz.

Cum mi-a fost dată onoarea să omagiez și eu această activitate științifică, cu prilejul celei de a 90-a aniversare a neuitatului nostru coleg, n'aș mai avea nimic de adăugat peste ceea ce am spus atunci la cele rostite de d-ta acum, decât să mă asociez și eu, cum trebuie să ne asociem cu toții, la aprecierea pe care ai făcut-o personalității și operei sale.

În fine, d-le coleg, n'ai omis a aminti în cuvântarea d-tale și pe acei sub a căror directă influență și conducere s'a făcut creșterea, educația și pregătirea d-tale, ca militar și istoric. E un omagiu ce denotă distincția și nobleța sufletului d-tale, plin de iubire și recunoștință pentru acei cărora le datorezi formația și dezvoltarea d-tale morală și intelectuală.

Și dacă, sub cupola aceasta, ai rostit astăzi numele unui fost lt.-colonel în oștirea română, despre care puțini dintre noi

vor fi știut până acum ceva, apoi felul cum ni l-ai prezentat, ca spirit și caracter, ca valoare și capacitate, e suficient să ne arate ce însușiri superioare a avut și ce înrâuriri bune a putut el exercita în armata noastră.

Și totuși a fost și a rămas un necunoscut pentru cadrele mai largi ale națiunii. E soarta atâtor oameni de merit și de valoare cari țin să-și facă datoria, acolo unde se găsesc, fără sgomot și fără reclamă. Dar prin ei, prin acești admirabili oameni, s'au ținut și se țin însă rostul instituțiilor fundamentale în viața neamurilor.

Amintirea lor, așa cum ai făcut-o d-ta, trebuie să fie deci nu numai un act de pietate și de dreptate, ci și o pildă pururea vie pentru educația urmașilor. Căci după chipul unor astfel de oameni se pregătesc caracterele celor ce prin muncă și devotament asigură binele obștesc și propășirea neamului. Și prin înrâurirea lor se formează bărbații întregi și de ispravă, cum ești și d-ta, care socotești pe lt.-colonelul Dumitru Antonescu ca al doilea îndrumător în cariera și viața d-tale.

Ce privește pe cel dintâiu, pe părintele d-tale, prețuit pentru întinsa și însemnata operă publicistică ce ne-a lăsat în urmă, ca istoric, literat și memorialist, l-am cunoscut și noi sub aceleași aspecte și calități sub care ni-l înfățișezi d-ta. Și anume: istoric al adevărului înainte de toate, oricare și oricum ar fi acel adevăr — chiar dacă lovea și prejudicia interese de clasă, de familie, de amiciție și chiar dacă jicnea și umilea amoruri proprii, personale.

Și în această privință, nu numai opera sa istorică propriu zisă, ci și cea memorialistică, care ne dă icoana fidelă a oamenilor și împrejurărilor din epoca cea mai interesantă a Renașterii române, din epoca de tranziție dela regimul vechiu, oligarhic și autocrat, la regimul nou, democratic și constituțional, — și această operă, zic, e la fel alcătuită și prezentată de autorul ei.

Nu e mirare deci că această concepție morală și spirituală a părintelui d-tale pentru dreptate și adevăr, să fie și pentru d-ta o conduită de viață, cum este și cel de al doilea învățământ pe care l-ai tras din opera dânsului, privitor la legătura dintre sol și om. Și, în adevăr, viața omenească în general, cea națională în particular, nu poate fi cercetată și înțeleasă

în afara pământului pe care e trăită, în afară de solul pe care se petrece. Legătura aceasta constituie ceea ce se chiamă tradiție în vieța popoarelor. Fără de ea nu ne putem coborî în trecut, spre a-l pătrunde și înțelege, așa cum faci și d-ta în scrierile d-tale — și ca istoric și ca oștean — și în care ne vorbești la tot pasul de glia strămoșească.

Aceste știute și cunoscute, se poate urmări și înțelege mai ușor cariera d-tale militară și activitatea d-tale științifică, pe care am datoriat să o înfățișez din prilejul solemn al primirii d-tale oficiale în Academie.

Elev distins al Școlii de Artilerie și Geniu și al Școlii Superioare de Războiu, te-ai afirmat, dela început, ca eminent ofițer. Cariera d-tale militară este, într'adevăr, remarcabilă. Trecut prin arma infanteriei și a cavaleriei și prin institutele speciale militare, ai devenit curând însuși profesor de tactică la Școala de Geniu și Artilerie și la Școala specială de Infanterie.

Ai luat parte la campania din 1913 ca comandant de companie. Chemat apoi, ca Maior, la Serviciul de operație al M. S. M. și — după intrarea noastră în războiul mondial — la același serviciu al M. C. G., te-ai achitat în chip admirabil de marile și grelele însărcinări și răspunderi ce-ai avut. În epoca de refacere a armatelor noastre, în Moldova, ai luat parte activă la această însemnată operă, conducând lucrarea de refacere a Regimentului de infanterie Nr. 6 Mihai Viteazul. Restabilit, după o grea boală de tifos exantematic, ai primit, ca Lt.-Colonel, comanda unuia din regimentele chemate să participe la luptele dela Mărășești și în fruntea căruia ai fost rănit, la 6 August 1918 — ziua celor mai glorioase lupte din războiul nostru de întregire.

Decorat cu ordinul Mihai Viteazul și concediat, apoi, pentru căutarea sănătății, ai plecat, Colonel, în Franța, unde ai cerut să fii activat în armata mării noastre aliate. Primit cu gradul din oastea românească, ai servit în Armata Generalului Berthelot, care veni, în toamna a. 1918, la Dunăre, să curețe Țara Românească și Bucureștii de armile de ocupație ale lui

Mackensen. Ai avut, în tot acest timp, însărcinări și misiuni delicate și importante, achitându-te de ele, ca totdeauna, cu pricepere și devotament.

Revenit în armata română, ca General, ai fost trimis atașat militar la Londra, unde ai avut ocazia să aduci reale și prețioase servicii cauzei române ce tocmai atunci se desbătea la Conferința de Pace dela Paris. Intors, în fine, în țară, te-ai ocupat, în deosebi, cu întocmirea Muzeului Militar, al cărui organizator ai meritul de a fi.

Cu întinsa și temeinica d-tale cultură și învățătură, cu remarcabilele d-tale calități intelectuale și morale, cu spiritul d-tale pătrunzător și critic, disciplinat și metodic, ca tânăr ofițer, nu te-ai mulțumit numai cu îndeletnicirile pe cari ți le impunea obligațiile serviciului militar, ci, sub impulsul dispozițiilor literare moștenite dela părintele d-tale și după exemplul acestuia, te-ai dedicat și d-ta scrisului, relevându-te, din capul locului, ca un zelos și meritos publicist.

Ai început cu articole și studii strict militare, în revistele de specialitate. Curând însă ai trecut mai departe. Strâns legat, prin tradițiile familiare și ale clasei sociale din care făceai parte, de solul și trecutul țării, ai ajuns, în chip firesc, la studii de istorie militară națională, fără a părăsi însă pe cele strict profesionale, ale carierei d-tale, pe care le-ai continuat fără întrerupere și le continui și azi.

Cele dintâi studii istorice ale d-tale sunt: *Incerări critice asupra războiului din 1653 dintre Matei Basarab și Vasile Lupul și Incerări critice asupra războaielor din 1475 și 1476 ale lui Ștefan cel Mare cu Turcii*. Evident, lucrări modeste, de începător, dar care dovedeau pregătirea și aptitudinile d-tale științifice, cum și directiva cercetărilor și studiilor în care aveai să te desvolți.

Intrerupte, în timpul războiului și anilor de așezare a păcii și de restabilire a țării, studiile acestea au fost reluate, de astă dată, temeinic și metodic, cu intenția vădită de a ne da, la capătul lor, o istorie militară completă a Românilor, nu numai ce privește luptele și războaiele trecutului nostru, ci și toate celelalte raporturi — al naturii și originii armamentului, al organizației, al fortificațiilor, al strategiei și al tacticei noastre militare.

Studiile acestea ale d-tale se pot împărți în trei grupe:

1. Studii de istorie militară a Țărilor Române, dela întemeierea lor până la desființarea oștirii naționale, la sfârșitul sec. XVII. Și anume: *Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan cel Mare* — două memorii în Analele Academiei noastre — și *Evoluțiunea mijloacelor și chipului de făptuire a războiului dela moartea lui Ștefan cel Mare până la acea a lui Matei Basarab* — cinci memorii, în aceleași Anale — iar, ca introducere la ele, memoriul: *Inceputul artei militare în cuprinsul României de azi (din paleolitic până la întemeierea Principatelor)*.

2. Studii, cercetări și documente cu privire la războiul independenței române. Și anume: *Partea luată de armata română la războiul din 1877-78* (și în englezește: în *The Slavonic Review*), *Extrase din presa engleză asupra aceluiași războiu*, *Notele unui ofițer norvegian înaintea și în timpul războiului de neatârnare*, *Relațiile anglo-române în perioada războiului din 1877—78*, *Rapoarte daneze asupra aceluiași războiu*, *Documente inedite relative la corpul de observație dela Gruia (1876)*, *Jurnalul de operație al diviziei de infanterie de rezervă în 1877-78*, *Correspondența Generalului Iancu Ghica (1877-78)*, *Armata română în războiul din 1877-78* și altele mai mărunte pe care le trec cu vederea.

3. Studii asupra reorganizării și dezvoltării armatei române în epoca Renașterii, a Statului român modern, a României întregite de azi. Și anume: *Influența franceză asupra regulamentelor de care s'au servit oștile române sub Regulamentul organic (1830—60)*, *Relații între armata franceză și armata română* (în franțuzește), *Partea luată de Reg. 47/72 de infanterie în războiul de întregire a neamului*, *Extrase din publicațiile englezești pentru a servi la istoria războiului de întregire*, *Fapte de vitejie și de credință săvârșite în războiul pentru întregire*, *Importanța intervenției României în războiul mondial* și altele mai mărunte pe cari asemenea le trec cu vederea.

Afară de aceste studii și lucrări în serii, ai mai tipărit și alte studii și lucrări dispartate, în legătură cu istoria noastră militară, mai veche sau mai nouă. Astfel: *Un episod din anii 1848-49 în Transilvania: apărarea munților apuseni*, *Câteva săbii ale lui*

Constantin Brâncoveanu, Știri și note relative la istoria armamentului la noi, Arbaletetele dela Muzeul Militar național, Granițele Moldovei pe vremea lui Ștefan cel Mare, Precizări recente la locurile bătăliilor dela Doljești, Vaslui și Scheia, Influența regimului proprietății funciare asupra organizației tactice și strategice a armatei române în sec. al XV-lea (la Congresul de Științe istorice dela Oslo, în franțuzește), Ștefan cel Mare și invazia turcească (englezește, în The Slavonic Review) și altele.

În fine, spiritul vast, cu preocupări multilaterale, al d-tale, te-a adus, ca militar și istoric, ca Român și patriot, să-ți îndreptezi cugetul și simțirea pretutindeni unde era un interes moral sau național de relevat sau afirmat. De aci o mulțime de articole, studii, conferințe prin periodicele și cotidienele române și străine, printre care țin să menționez pe acele privitoare la marii amici ai cauzei române din timpul războiului mondial, *Marechalul Foch, Generalul Berthelot, Colonelul Thomson, d-l de Saint-Aulaire* și, dintre eroii noștri, *Sergentul Gheorghe I. Domici*, ale cărui fapte vitejești și moarte eroică ai ținut să le proslăvești în deosebi.

Aceasta este activitatea, istorică și publicistică, pe temeiul căreia Academia Română te-a ales membru activ al ei în locul mult regretatului Mihail C. Sutz, cu încredințarea că prin această alegere primește în sânul său un bărbat, care, sub toate raporturile, numai onoare îi poate face și care-i va fi, la toate lucrările, un colaborator valoros și prețios, cum de altfel, în unele privințe, i-ai fost și mai înainte. Ori, activitatea d-tale alături de noi, în scurtul timp de când ne găsim împreună și devotamentul ce pui pentru promovarea intereselor morale și culturale ale instituțiunii noastre, ne dovedesc că ai meritat și meriți pe deplin această încredere.

Fii, deci, bine venit, în mijlocul nostru!

